

УДК: 613 – 053.6 – 058.6

З.І. Крупник

ПРОБЛЕМА БЕЗПРИТУЛЬНИХ «ДІТЕЙ ВУЛИЦІ» В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті автор аналізує проблему становища безпритульних «дітей вулиці» в сучасному українському суспільстві, фактори які обумовлюють прогресуюче зростання масштабів даного явища і наголошує на заходах, щодо поліпшення життя безпритульних «дітей вулиці», враховуючи сучасні вимоги життя.

Ключові слова: «діти вулиці», педагогічна проблема, фактор.

В статтє автор анализирует проблемы положения беспризорных “детей улицы” в современном украинском обществе, факторы, которые обуславливают прогрессирующий рост масштабов данного явления и предлагает необходимые меры для улучшения жизни беспризорных “детей улицы”, учитывая современные требования жизни.

Ключевые слова: педагогическая проблема, беспризорные дети, фактор.

In the article the author analyzes the problem of homeless “children of the street” in modern Ukrainian society, factors which cause progressive growth of this phenomenon and proposes actions to be taken to improve life of homeless “children of street”, taking into consideration modern requirements of life.

Key words: pedagogical problem, street children, a factor.

Постановка проблеми. Дитяча безпритульність – одна з найактуальніших і найболючіших проблем сучасного суспільства. Як свідчить соціально-педагогічна практика, економічні та соціальні протиріччя, які торкнулися усіх верств населення, в першу чергу, позначились на його найменш захищеній категорії – дітях. На фоні різкого зниження життєвого рівня населення спостерігається катастрофічне збільшення кількості дітей, позбавлених піклування. Саме тому, постала необхідність виявлення та надання соціальної допомоги цим дітям, що дозволить їм повернутися (при можливості і доцільності) до рідної сім'ї, знайти

інше постійне місце проживання (інтернат, опікунську чи прийомну сім'ю), розпочати повноцінне самостійне життя.

Аналіз актуальних досліджень. Вчені розглядають проблему безпритульності дітей у багатьох аспектах: починаючи з визначення цього поняття й думки населення про дітей даної категорії і закінчуючи пошуком основних способів допомоги, як дітям, так і родині. Українські соціологи (І. Пеша, Л. Волинець, Н. Комарова, В. Яковенко, О. Балакірева та ін.), а також російські (Є. Бреева, І. Назарова, Ф. Шерегі, С. Воскобойникова, А. Нечаєва,

Є. Рибинський та ін.) вивчають проблему становища безпритульних дітей як наслідок неблагополуччя в родині, розглядають соціальні наслідки позбавлення дітей батьківської опіки, а також аналізують взаємовідносини дітей і батьків, місце й роль родини в житті дитини.

Тому метою статті є аналіз сучасної ситуації з безпритульними «дітьми вулиці», виявлення найбільш вагомих факторів, які обумовлюють прогресуюче зростання масштабів даного явища і визначення заходів, які могли б цьому протидіяти.

Виклад основного матеріалу. На жаль, як не важко визнавати, повинні констатувати, що у сучасному суспільстві гостро постала проблема людяності і щирості, доброти і чуйності відсутність яких веде прямо до бродяжництва, і особливо дитячого. Що ж може бути страшніше для суспільства, аніж майбутнє покоління, значна частина якого гине і духовно і морально, живучи де прийдеться? Підвали, горища, рундуки на ринках, зовсім не житло, а особливо для малечі. Так, це страшне явище бачити, як на наших очах деградує цілий великий світ дитини. Напевне, при доброму, правильному вихованні з цієї дитини міг би вирости інтелігент, розумна і творча людина, а натомість її чекає майбутнє у злиднях і в боротьбі за виживання. Виходячи на вулицю і покидаючи рідний дім, вони навряд чи підозрюють, що там їх чекатиме гірша, беспорядна і трагічна ситуація. Тому, життя і здоров'я таких дітей перебуває під загрозою, а збільшення їх чисельності також становить загрозову ситуацію для суспільства, для майбутнього.

Діти на вулиці є свідченням серйозних проблем у суспільстві. Традиційно основними факторами появи даного явища вчені бачать в особливостях сімейного виховання, насамперед розбещений, аморальний стан батьків, відсутність нагляду та опіки за дітьми, у незадоволеній роботі педагогів, у впливі «вулиці» і неформальних груп, у суб'єктивному відношенні дитини до себе, своєї поведінки та зовнішнього середовища[4].

Глобальною причиною дитячої безпритульності, на наш погляд, виступає кардинальне перетворення українського суспільства: його трансформація з тоталітарного в демократичне, з командно-адміністративного в ринкове. Як наслідок, основна маса індивідів зіткнулася із втратою ціннісних орієнтирів, знеціненням раніше важливих ресурсів: освіти, порядності, пошани до законів, — з необхідністю переорієнтації з колективістських норм на індивідуалістичні. У суспільстві виник описаний Е. Дюркгеймом стан аномії, який породжує сплеск різних видів девіантної поведінки, у тому числі безпритульності.

Загалом, виділяють ряд факторів, появи феномену вуличних дітей, які можна поділити на дві групи: *соціально-економічні умови появи «дітей вулиці»* (погіршення матеріального становища значної частини населення України; збільшення незайнятих дітей та підлітків; економічна експлуатація дорослими дитячої праці (залучення до жебракування, крадіжок, махінацій); послаблення відповідальності батьків за утримання і виховання дітей; загострення розбіжностей і конфліктів між батьками та дітьми; ослаблення роботи з організації дозвілля дітей за місцем їхнього проживання і навчання; негативні тенденції у засобах масової інформації, пропаганда насилля і легкого життя тощо); *відмежування дітей від сім'ї* (безробіття обох чи одного з батьків; відсутність постійного житла; асоціальний спосіб життя одного чи обох батьків; примус дітей дорослими членами родини до жебракування; злочинні дії батьків; різноманітні форми насилля, спрямовані на дітей; раннє або позашлюбне материнство; неповна родина; новостворені родини тощо).

Загальновідомим є твердження, що саме в дитинстві закладаються фундаментальні якості особистості, які забезпечують її психологічну стійкість, позитивні, моральні орієнтації, життєздатність, цілеспрямованість. Ці духовно-моральні основи не з'являються спонтанно, вони потребують позитивного соціального оточення, родинних зв'язків, позитивних прикладів і любові батьків.

Ми вважаємо, що досягти результатів у соціальній роботі з дітьми на вулиці не завжди легко, оскільки, як правило, вони проявляють надмірну замкнутість, настороженість, несприйняття багатьох доброзичливих форм поведінки щодо них. Робота з ними потребує неабиякого терпіння, такту і гнучкості, усвідомлення того, що результати будуть очевидні не відразу.

Зауважимо, що безпритульні та бездоглядні діти мають і ряд психосоматичних захворювань, затримку психічного та розумового розвитку, сімейну депривацію. Як правило, соціально-психологічний стан безпритульних та бездоглядних дітей можна охарактеризувати як кризовий, коли блокується цілеспрямована життєдіяльність в дискретний момент розвитку особистості[3]. Це викликано сімейними конфліктами, асоціальним способом життя родин, іноді раптовою втратою близької людини.

Саме турбота про здоров'я суспільства, намагання вберегти наймолодших його громадян від багатьох ризиків, розв'язати їх ситуативні і системні проблеми виводить соціальних працівників на вулиці.

Вулична соціальна робота з дітьми покликана поліпшити їх соціальне становище і здоров'я. Передусім вона зосереджена на проблемах безпритульних і бездоглядних дітей, маючи на меті принести у їх життя те, чого вони найбільше потребують, спонукати їх до встановлення позитивних відносин із тими, хто може їм допомогти.

Вулична робота з безпритульними «дітьми вулиці» є першим кроком у системі реабілітаційної роботи, ланкою між дитиною і системою психологічної і педагогічної реабілітації. Соціальний працівник, постійно взаємодіючи з представниками інших закладів, поступово проводить дитину через різні етапи адаптації і залучає різні ресурси. Вуличну соціальну роботу слід спрямовувати на залучення дітей до соціально-педагогічного закладу, беручи до уваги те, що між вуличним життям, з одного боку, й перебуванням у родині, з іншого, повинні існувати перехідні, проміжні ланки, наприклад центри тимчасового перебування [2].

Варто відмітити, що існування протягом тривалого часу масових масштабів безпритульності неповнолітніх стає чинником, що негативно впливає і на етичний розвиток суспільства: люди звикають до голодних, обірваних дітей і підлітків, намагаються їх не помічати, знаходять способи виправдати свою бездіяльність або заспокоюють себе дрібними подаваннями. Тому, слід, невідкладно і терміново, впроваджувати у життя програми по забіганню виходу дітей на вулицю та повернення «дітей вулиці» у родини.

Вирішення проблеми дитячої безпритульності в Україні є головним обов'язком держави. *З цієї метою необхідно:*

- забезпечити своєчасне виявлення, облік, соціальне інспектування та супровід сімей, які неспроможні або не бажають виконувати виховні функції стосовно дітей, надання комплексної

допомоги сім'ям з дітьми, зокрема сприяти працевлаштуванню батьків, отриманню державної допомоги;

- погасити заборгованість соціальних виплат сім'ям з дітьми;

- сприяти налагодженню співпраці місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо соціально-правового захисту безпритульних і бездоглядних «дітей вулиці», їх соціалізації, реабілітації та адаптації в суспільстві;

- спрямувати роботу органів опіки і піклування з урахуванням пріоритетності впровадження сімейних форм влаштування дітей;

- розробити і запровадити ефективні форми роботи з дітьми та їх біологічними батьками з метою усунення причин дитячої безпритульності і бездоглядності;

- реалізувати право дітей на сімейне виховання, насамперед біологічними батьками або в прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу;

- поліпшити фінансове та матеріально-технічне забезпечення закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, притулків, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей;

- забезпечити кваліфікованими кадрами заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дитячі будинки сімейного типу, притулки, центри соціально-психологічної реабілітації дітей;

- провести наукові дослідження та моніторинг дитячої праці в Ук-раїні з метою відпрацювання нормативно-правової бази викорис-тання та охорони дитячої праці;

- забезпечити здобуття повної загальної середньої освіти дітьми, які не навчалися тривалий час або не навчалися взагалі, на базі вечірніх (змінних) шкіл і професійно-технічних навчальних закладів;

- сприяти висвітленню в програмах телебачення питань про подолання дитячої безпритульності і бездоглядності, привернення уваги населення до цієї соціальної проблеми, а також якнайширшого залучення громадськості до її розв'язання;

- здійснювати контроль за дотриманням культурно-розважальними закладами, ігровими залами, комп'ютерними клубами нормативно-правових актів щодо порядку відвідування їх дітьми, заборони продажу алкогольних напоїв, тютюнових виробів, розповсюдження наркотиків, пропаганди проституції, насилля, жорстокості;

- сприяти і підтримувати діяльність Всеукраїнської дитячої лінії "Телефон довіри" тощо.

Ми переконані, що зусилля по повертанню дітей в нормальний стан дозволяють вирішити багато проблем. Для цього необхідна, в першу чергу, скоординована політика держави, основним завданням якої є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та інтересів, а також небайдужість наших співгромадян та готовність допомогти цій вразливій категорії населення.

Висновок. Таким чином, кардинальне перетворення українського суспільства: його трансформація з тоталітарного в демократичне, з командно-адміністративного в ринкове обумовило прогресуюче зростання масштабів явища дитячої безпритульності. Тому вирішення проблеми дитячої безпритульності в Україні є одним із головних обов'язків держави, основними напрямками правової політики якої мають стати подальше реформування системи нормативно-правового забезпечення захисту цієї категорії суспільства та значне підвищення рівня правової освіти і правового виховання дітей і молоді, що стане запорукою позитивних зрушень у цій сфері в найближчому майбутньому. Тільки реальні дії щодо поліпшення життя безпритульних «дітей вулиці», включення їх у процес особистісного становлення, саморозвитку, самореалізації, самотворення забезпечуватимуть помітні зміни у їх ставленні до соціуму, вселятимуть їм оптимістичне бачення світу і себе в ньому.

Література

1. Діти вулиці. Інформаційний показчик. /Л. Пескіна - Київ: Інформаційний центр "Бібліотека ім. М. Костомарова", 2005р.
2. Притулки для неповнолітніх: статус та особливості роботи / матеріали на допомогу працівникам притулків для неповнолітніх. – Київ: НФС „Студцентр”, 1998. – 152 с.
3. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. – М.: Сфера, 2001. – 480с.
4. Овчарова Р.В. Социально-педагогическая запущенность в детском возрасте.- М. Педагогіка, 1995.

Рецензенти:

Чернуха Н.М. — д. пед. н., проф.,

Побірченко Н.А. — д. псих. н., проф.